

Юлія Калашник

Порівняння як чинник творення образності поетичної мови Неди Неждани

Калашник Юлія. Порівняння як чинник творення образності поетичної мови Неди Неждани. У статті досліджено порівняння, які використовуються в поетичній мові Неди Неждани, з'ясовано структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості словообразів, створених на їхній основі, а також шляхи авторського переосмислення традиційного значення.

Ключові слова: порівняння, об'єкт і суб'єкт порівняння, семантика, контекст, експресивність.

Калашник Юлия. Сравнения как фактор создания образности поэтической речи Неды Нежданы. В статье исследуются сравнения, используемые в поэтическом языке Неды Нежданы, определяются структурно-семантические и функционально-стилистические особенности словесных образов, созданных на их основе, а также пути авторского переосмысления традиционного значения.

Ключевые слова: сравнение, объект и субъект сравнения, семантика, контекст, экспрессивность.

Kalashnyk Yuliya. Comparison as the Factor of Imagery Construction in Neda Nezhdana's Poetic Language. In the article, comparisons used in Neda Nezhdana's poetic language are studied, structural, semantic and functional-stylistic features of verbal images, created on their basis, are characterized, and also the poetess' ways of traditional meanings reinterpretation are determined.

Key words: comparison, object and subject of comparison, semantics, context, expressivity.

Порівняння є важливим конструктивним чинником художнього світу Неди Неждани. Їх структурно-семантичні особливості та змістотворні функції надзвичайно виразно відбивають настанову автора на індивідуалізоване сприйняття світу та його характерне ідіостильове вираження.

Нечисленні дослідження поетичної мови Неди Неждани [2; 4; 5] не містять системного аналізу словообразів-порівнянь. Актуальним вважаємо з'ясування структурно-семантичних та функціональних особливостей порівнянь, які використовуються в мові постмодерної поезії Неди Неждани, представленої в збірці «Котивишня» (1996 року).

Домінантою поетичного світу аналізованого автора, навколо якої виникають прикметні для творчої манери митця парадигми порівнянь, є людина – її зовнішність, внутрішній стан, почуття, стосунки, поведінка. Саме людина в усій різноманітності її зовнішніх і внутрішніх виявів порівнюється з реаліями навколишнього світу, які є тематично різноманітними. Об'єктами можуть слугувати назви тварин, птахів, комах, рослин, ландшафту, небесних світил, предметів тощо. Серед використаних автором об'єктів порівняння є як традиційні для загальноомовної та фольклорної картин світу (*рибка, кіт, голуби, змія*), так і індивідуально-авторські (*як нав'язлива мелодія, як прощення* і под.). Але навіть традиційні об'єкти порівнянь, прикметні для народнопоетичної традиції і художніх систем, які орієнто-

вані на неї, в індивідуально-авторській рецепції є чинниками творення несподіваних та оригінальних словесних образів.

Художня образність, побудована на зіставленні несподіваних суб'єктів і об'єктів, важлива для автора як засіб маніфестації внутрішнього, невидимого світу та його переведення у своєрідну площину зовнішнього, предметного, об'єктивного. Показовими в цьому зв'язку є порівняння, які повною мірою демонструють оригінальність поетичного мислення Неди Неждани.

Поетеса дивовижно опредмечує почуття й відчуття того, що сприймається ліричною героїнею. Через об'єкти порівнянь відчуття набувають кольору, запаху, смаку, тобто стають визначеними й тому зрозумілими, реальними. Сприйняття погляду ліричного суб'єкта передається, зокрема, таким чином: *Мов кава зацукрована і тепла / Твій погляд я такого не люблю* [3:51].

Відчуття тривалого очікування зустрічі з коханим завдяки порівнянню набуває наочного зображення: *Світлофори блимають нестиглими помаранчами / зелений запах твоєї відсутності нескінченний / як черга за кавою що закінчується* [3:94]. Це зіставлення функціонує в «Поемі про каву» і витримано в її тематичному плані.

Неді Неждани вдається художньо змалювати навіть процес зникнення, як, наприклад, у поезії «І світло покинуло нас»: *був одяг холодний і довгий / був одяг безлюдний / я скинула / одяг як тіло / і тіло як одяг / і залишилася чорним квадратом / на чорному тлі* [3:63]. У цьому контексті метафорична образність посилюється порівняннями і грою слів. Саме почергова заміна суб'єкта й об'єкта зіставлення створює процес зникання, що підтримується накладанням явищ, які мають однаковий колір – *чорний*, що й передає ефект нерозпізнаваності.

Завдяки порівнянню з райдугою Неда Неждана ніби унаочнює ауру, яка створюється навколо ліричного суб'єкта: *Але аура навколо тебе була як райдуга / Я подумала що на тебе осідає не тил / а попіл погаслих зірок / Я тоді ще не знала що то тилок для бджіл сузір'я Пасіка* [3:35]. Уся поезія «Але очі твої засвітилися блакитно», з якої взято контекст, витримана в іронічному ключі, що простежується і в художній образності наведених рядків.

Неда Неждана створює порівняння, в яких об'єктами виступають назви різноманітних предметів (*акваріуми, смолоскити, скло, одяг, перлина, цигарка* та ін.). За допомогою нанизування порівнянь поетеса передає почуття відвертості, що виникає між чоловіком і жінкою: *Місто постелилося пустелею / висипалось шепоту піском / а ми були*

відвертими / мов два порожні акваріуми / мов дві жмені висушеного вночі моря [3:43]. Авторка тонко передає один із нюансів такої відвертості, яка ні до чого не зобов'язує і не передбачає подальшого розвитку стосунків. Безумовно, ці об'єкти порівнянь, що звучать по-сучасному, мають міфопоетичні витоки. *Вода*, як відомо, є архетипним символом, який позначає життя, зародження кохання, взаємини в ньому, а *сухе*, навпаки, є символом неживого. Це порівняння витримано в характерному для Неди Неждани іронічному ключі.

У поемі «Жданіки» поетеса створює метафоричний образ свята, зіставляючи ознаки, якими його наділяє, зі склом: *А свята немає воно утекло / А свято крихке і прозоре як скло / І дзенькіт розбитих пляшок і вітрин / І шибок у ніжних руках павутин* [3:73]. Це порівняння спирається на асоціативні звукові зв'язки з *розбитим склом пляшок, вітрин* тощо. Водночас тонко передається швидкоплинність свята, подекуди його ефемерний і руйнівний характер.

Модна в сучасному місті кавоманія постає в одному ряду з паничними звичками, на що вказує підрядна порівняльна частина: *Кава безсонна артерія міста / кава замітник розмови / як цигарка думок* [3:102]. Зіставляються постійні процеси пиття кави й паління, що часто поєднуються й замінюють спілкування та серйозне обдумування життєвих проблем.

У поетичній мові Неди Неждани знаходиться і порівняння для кави, яке має позитивну оцінку семантику: *Єдине спасіння КАВА / як Ми заблукалий Месія зі Сходу* [3:90]. Поєднання високого стилю (*Месія*) і буденного (*кава*), безумовно, теж створює іронію.

Абстрактні поняття також активно використовуються Недою Нежданою як об'єкти порівнянь. Поетеса, зокрема, звертається до традиційної метафори *нитка життя* і створює на її основі порівняння: *Птахам вже павутички слів / Зимовий сон з найтонших ниток / Та нитка довга і крихка / І біла мов життя майбутнє* [3:34]. У наведеному контексті епітетами *довга, крихка, біла* позначається *нитка*, а через порівняння цими ознаками наділяється й життя і зображується як чисте, невідоме, таке, що слід берегти.

Аналізуючи об'єкт порівняння в поезії «Дерево і люди», простежуємо звернення поетеси до біблійних мотивів: *Дерева зібрались на тасмну вечерю / Келих озера ходить по колу / Пригубивши пізнаєш тасмницю дупел / Дерева чекають сутінок як прощення / І думають що ти Месія* [3:17]. «Таємна вечеря», за Біблією, символізує зустріч Христа з апостолами. Словообраз *келих озера ходить по колу* позна-

чає причастя і трансформується Недою Нежданою з біблійного образу «келих вина», пригубивши який, пізнаємо *тасмницю дупел*, тобто сенс буття. У свою чергу, дупло є центром дерева, яке позначає життя. Дерева уособлюють людей, які чекають сутінок і гадають, що в темряві здобудуть прощення, помилково вважаючи когось Месією.

При всій несподіваності, семантичній невизначеності компаративних конструкцій не можна не відзначити наявність і важливість міфологічного підтексту як виразного чинника змістової організації поетичних текстів Неди Неждани. Прикметною із цього погляду є поезія «Чоловік». Змальовуючи ліричного суб'єкта, поетеса створює порівняльні звороти з об'єктами, що є міфологемами. Наприклад: *Чоловік потрібен як повітря / як вістря / Чоловік вісник / народження тасмниці / Чоловік приходить як свято / як світло* [3:13]. Архетипний символ *повітря* позначає стихію, в якій перебувають різні невидимі демонічні істоти, що можуть як шкодити людині, так і приносити користь. У фольклорі словообраз *вісник* є одним з атрибутів вітру, який виступає посланцем, що передає вітання, побажання або звістку [1:101].

Неда Неждана переосмислює традиційні порівняння, вдаючись до подвійної актуалізації, і досягає максимального відновлення прямого значення: *Яблука всі що були надкусила / Яблука всі що були всі попекла / Жовті дерева цвіли наче вкопані / Єва розжева стояла мов влита / Лишень земля так лежала неначе земля* [3:90]. На перший погляд, усе змальоване через порівняння має сприйматися як природне, але порівняння останнього рядка дає відчуття, навпаки, неприродності цих реалій, бо справжньою постає тільки земля.

Компаративема *вислизнути як рибка* служить кульмінаційною точкою розгортання образності в одній із поезій: *Любий / у тебе очі кольору «завтра» / ти такий великий / що на тобі можна малювати планету / руки парасолька від дощу / що йде завжди / навіть у кімнаті / навіщо я тобі така мокра? / Я ж можу вислизнути з рук як рибка* [3:44].

Порівняння можуть використовуватися не тільки в кульмінації, а й у зав'язці вірша. Як приклад наведемо початок поезії, в якій розкриватиметься тема любовного трикутника: *Вікно моє трикутне / тиняюсь як у павутинні / вони такі гостинні / кути / як Я і Ти / і Вона* [3:42]. Лексеми, що функціонують у цих порівняннях, стають смисловими скріпами всього вірша.

Як можемо спостерігати, для поетеси характерною є складна словесна образність, яка, у свою чергу, сприяє глибині розкриття ідейно-тематичного плану поезій. Створюючи образ сучасників, які не знаходять свого достойного місця в житті, втрачають віру, не мають нічого святого в душі, «опускаються на дно» існування (і це не поодинокі випадки, а нерідко масове явище), Неда Неждана в порівнянні розвиває тему, що задана фразеологізмом *нести свій хрест: Тільки впали все 'дно що виплюнути / Підводяться такі похилені / немов несуть важкі хрести / чи то себе перекреслюють / чи від себе відхрещуються / А може прийде не Месія / а МАСОВИК?* [3:74]. У наведеному контексті образно висловлюється думка про те, що дехто своїм способом життя знищує передусім самого себе.

Постмодерну поезію важко уявити без жаргонної лексики, у цьому виявляється одна з її стильових ознак. Поетеса передає сучасний стан збайдужілості таким чином: *Безробітний бомжонутий дощ / сходить фіолетовим туманом / А в ньому як у лісі пофіговому / хоч в око стрель / не видно ні ока / ні Стрільця / ні Водолія / що воду литиме на вкрадені жорна / повітряних млинів / з якими воюють засмучені лицарі* [3:72]. Жаргонізм-епітет *пофіговий* в об'єкті порівняння вносить експресію через свою стильову маркованість. Неда Неждана наділяє ним стале порівняння *як у лісі*, що позначає не тільки темряву, а й самотність.

Одним із багатьох авторських винаходів є зіставлення, в якому функціонує лексема *двері*, що в жаргонній мові позначає людину, байдужу до того, що відбувається, і до якої марно звертатися, оскільки вона ніяк не реагує на це: *Ти такий незрозуміло-таємничий / як лабіринт швидкоростучих дверей* [3:93]. Експресія висловлення нарощується створенням метафоричного контексту: множинність, і заплутаність, і неочікуваність передається словом *лабіринт* і епітетом *швидкоростучі* (двері). Цей мовний образ наділений іронічною семантикою.

Синтагматичне розгортання поетичного тексту шляхом утворення індивідуально-авторських порівнянь значною мірою ґрунтується на художньому обігруванні звукової форми слова, внаслідок чого конструктивним принципом побудови відповідних порівнянь є звукове зближення слів, явна чи прихована параномазія. Наприклад: *А сонце у вікна / затовзає вулжем звуку / треться об вії котом кольору / забігає у ніс зайцем запаху / Брама поволі відчиняється / І сонце покотилося полуницею поцілунку* [3:38]. Словесно-образна ек-

спресія підтримується ритмозвуковим увиразненням. Завдяки дібраним об'єктам зіставлення кольори, запахи, звуки постають такими, що рухаються і сприймаються на дотик.

Експресією відзначаються порівняння, в яких із казковими та міфічними персонажами зіставляються досить несподівані суб'єкти, зокрема самотність, якої ніби прагне лірична героїня однієї з поезій: *Боже / дай мені самотність / але велелюдну і вільну / щоб могла йти до кого хотіла / і багаторуку мов Шива / але однооку мов Циклон / щоб не було роздвоєнь* [3:11]. Проте словообраз *самотність* наділяється епітетами, які не поєднуювані із цим поняттям, навіть суперечать йому.

У переносному вживанні лексема *сфінкс* позначає загадкових людей та незрозумілі явища. Неда Неждана використовує цей образ, характеризуючи поведінку ліричного суб'єкта: *і ти був незворушний наче сфінкс / що сповиває тасмниці / З якої води холодної / очі твої виростили* [3:92].

У поемі «Дім який збудував хтось», яка присвячується Недою Нежданою її будинку, котрий на Великий Житомирській, 8а, використано імена Касандри і Заратустри, що служать не просто об'єктами порівнянь, а передають найвищий вияв ознаки: *Ослітили тебе осліпили незрячі / зруйнували твій світ кольоровий / Ти як жінка покинула але не плачеш / І проходять дощі стороною / наче їм ніколи а їм просто ніде зупинитися / А був ти стоокий подібно Касандрі / А був ти стоустий немов Заратустра* [3:75]. Використані компаративеми і складні прикметники *стоустий*, *стоокий* створюють високий стиль, будинок постає якоюсь величною істотою, що змальовується поетесою з повагою й душевним теплом.

Порівняння демонструють оригінальність художнього мислення Неди Неждани, своєрідність її творчої манери, яка виявляється в переосмисленні усталених висловів, їх структурно-семантичній трансформації та найяскравіше – у створенні індивідуально-авторських порівнянь. Змальовувані за допомогою порівнянь образи в основному підпорядковані відображенню сутності людини, її стосунків, що є одним із провідних мотивів творчості поетеси.

Література

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Жайворонок. — К. : Довіра, 2006. — 703 с.
2. Зуенко Ю. І. Комічне в поезії Неди Неждани та особливості його фразеологічного вираження / Ю. І. Зуенко, О. А. Шумейко // Вісн.

Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. — 2006. — № 727, вип. 47. — С. 56—59.

3. Неждана Неда. Котивишня : зб. віршів / Неда Неждана. — К. : Смолоскип, 1996. — 108 с.

4. Старовойт І. У домі, збудованому із брил подиву (про книгу Неди Нежданої «Котивишня» / Ірина Старовойт // Березіль. — 1998. — Ч. 1—2. — С. 186—188.

5. Шумейко О. А. Мовні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів другої половини ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Шумейко. — Х., 2007. — 20 с.